

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ РІДНОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ У СЕРЕДНІЙ ТА ВИЩІЙ ШКОЛАХ

В'ЯЧЕСЛАВ ШОВКОВИЙ (м. Київ)

УДК 378. 821.161.2

ORCID: 0000-0003-4876-2162

ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ СТАРШОЇ ШКОЛИ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МЕТОДОМ ПРОЄКТІВ

У статті окреслено поняття методичної компетентності вчителя української літератури старшої школи, описані завдання навчальної дисципліни «методика навчання української літератури в старшій школі», у межах якої відбувається формування окресленої компетентності, конкретизовано знання, уміння, здатність та готовність майбутніх учителів до планування, організації та контролювання процесу навчання української літератури в старшій школі. Розроблено сім навчальних проєктів, які покликані сформуванню основні складові методичної компетентності вчителя української літератури.

Ключові слова: методика навчання української літератури, методична компетентність, метод проєктів, старша школа.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Підготовка майбутніх учителів української літератури словесників є складним і багатовекторним процесом. Майбутній учитель повинен уміти легко і швидко адаптуватися до навчальних умов, бути гнучким і креативним у виборі методів, прийомів і засобів навчання, методів і форм контролю, доборі навчального матеріалу, укладанні програм, навчальних посібників, підручників, – що складає зміст методичної компетентності. Процес підготовки майбутніх учителів повинен імітувати ситуації професійної діяльності, яка полягає в плануванні, організації, керуванні, моніторингу навчального процесу. Цю імітацію, на наше переконання, оптимально може забезпечити організація навчання студентів методом проєктів. Тому потреба у висококваліфікованих учителях, здатних ефективно здійснювати процес навчання української літератури, а також недослідженість проблеми формування у них методичної компетентності зумовлюють **актуальність** цієї публікації.

Аналіз останніх досліджень. Проблема формування методичної компетентності вчителів була предметом наукових досліджень багатьох учених: зокрема, це питання вивчали О. Бігич, Т. Ощепкова, М. Пролигіна, Д. Старкова, Є. Мисечко, О. Ткаченко, В. Рудніцький, С. Скворцова, Н. Глузман. Більшість учених методичну компетентність розглядають як

сукупність декларативних та процедурних знань, необхідних для організації та здійснення навчального процесу (І.Зимня, Т.Полякова, Ю.Фролов); окремі ж науковці (О.Тумашева) – в ціннісному аспекті: як інтегративну характеристику особистості, яка передбачає володіння методичними знаннями, вміннями та способами діяльності, визнання їх цінності як для професійної діяльності, так і для взаємодії в соціумі, наявність досвіду вирішення методичних проблем, готовність і здатність до самоосвіти та самовдосконалення в галузі методики навчання конкретної дисципліни (Tumasheva 2009). Проблема формування методичної компетентності вчителів-словесників в останні десятиліття була предметом дослідження Л.Черчатої, яка уточнила зміст поняття «методична компетентність», а також розглянула проблему формування методичної компетентності студентів-філологів у процесі проходження педагогічної практики (Cherchata 2015); О. Семенов, яка визначила методичну компетентність як компонент професійної компетентності вчителя української мови та літератури, як інтегральну особистісну якість (Semenov 2005); В.Сидоренко обґрунтувала потребу формування загальнометодичної компетентності учителів-словесників, яка має впливати на опанування частковими, конкретними методиками із фахових дисциплін, зокрема лінгводидактичною (лінгвометодичною)

(Sydorenko 2010). Однак варто зауважити, що методика формування методичної компетентності в учителів української літератури старшої школи досі не знайшла ґрунтовного теоретичного висвітлення та імплементації в практику, для якої найбільш релевантним вважаємо метод проектів.

У цій статті ми маємо на меті окреслити зміст методичної компетентності в майбутніх учителів української літератури старшої школи, обґрунтувати доцільність формування її методом проектів, розробити тематику та інструкції до проектів, орієнтованих на формування методичної компетентності вчителя української літератури старшої школи.

Виклад основного матеріалу. У системі сучасної вищої освіти *компетентнісний* підхід визначають провідним. Компетентнісний підхід акцентує увагу на результаті освіти, але результат (на відміну від традиційного підходу) розглядається не як сума засвоєної інформації, а як вміння діяти в різних, у тому числі в проблемних і нестандартних, ситуаціях (Ibragimova 2010). Ключовим поняттям компетентнісного підходу є *компетентність*, яку, поділяючи висновки А.Євсєєва, визначаємо як сукупність низки характеристик особистості, що виражають ступінь готовності до реалізації своїх знань, умінь, навичок, досвіду, потенціалу в проблемних ситуаціях при здійсненні професійної діяльності (Yevseyev 2011: 11). Однією з найголовніших компетентностей у системі підготовки майбутніх учителів української літератури старшої школи є *методична*.

Спираючись на поняття «компетентності», а також на наявні визначення методичної компетентності вчителя / викладача-словесника, зокрема В.Сидоренко (яка вважає, що методична компетентність охоплює засвоєння вчителем-словесником нових методичних і педагогічних ідей, освітніх підходів і технологій, володіння інноваційними методами, формами і способами організації навчання) (Sydorenko 2010: 11-17); В. Студенікіної, (знання, вміння і досвідне оцінне ставлення до об'єкта, предмета, змісту та структури мовознавчої дисципліни, уміння логічно обґрунтовано конструювати навчальний процес для конкретної дидактичної ситуації з урахуванням психологічних механізмів засвоєння) (Studenikina 2010: 89); Л.Сімоненко (складне інтегративне утворення, що становить поєднання результату методичної

підготовки, тобто синтез знань (психолого-педагогічних, загально-навчальних, предметних), умінь (загально-педагогічних, спеціальних, комунікативних) і навичок педагогічної діяльності, необхідних для ефективної реалізації процесу навчання літератури (Simonenko 2013); а також взявши за основу розроблене нами визначення методичної компетентності (як системи методичних знань і вмінь, здатності та готовності майбутнього фахівця проектувати, організовувати, контролювати процес навчання) (Shovkovyy: 30), – визначаємо **методичну компетентність вчителя української літератури старшої школи як систему методичних знань і вмінь, здатності та готовності майбутнього фахівця проектувати, організовувати, контролювати, забезпечувати необхідними матеріалами процес навчання української літератури у старшій школі, мотивувати учнів до читання та аналізу української художньої літератури; здатність бути гнучким і креативним, готовим до вирішення найрізноманітніших професійних ситуацій, пов'язаних з навчанням української літератури учнів старшої школи.**

Зміст методичної компетентності вчителя української літератури старшої школи відображений у навчальній програмі з дисципліни «методика навчання української літератури у старшій профільній школі» (Navchal'na prohrama 2018), яка орієнтована на формування у студентів методичної компетентності; зокрема, покликана вирішити низку завдань: 1) ознайомити студентів з фундаментальними науково-методичними знаннями, які стосуються процесу вивчення літератури в старшій школі; 2) дати уявлення про основні тенденції удосконалення курсу літератури в сучасній старшій школі; 3) ознайомити з чинними й експериментальними методичними системами, що знайшли відображення в сучасних програмах та навчально-методичних комплексах з літератури в сучасній старшій школі; 4) озброїти майбутніх учителів знаннями з методичної спадщини, а також ознайомити з сучасними науковими дослідженнями в галузі теорії методики навчання літератури, новими педагогічними технологіями, передовим досвідом учителів-словесників в сучасній старшій школі; 5) дати уявлення про особливості організації літературної освіти в умовах сучасної старшої школи; 6) забезпечити студентів необхідними

знаннями та вміннями в галузі викладання літератури в сучасній старшій школі; сформува-ти уміння самостійної роботи з навчально-методичною літературою та творче ставлення до учительської праці в сучасній старшій школі.

Після вивчення курсу «методика навчання української літератури в старшій школі» студенти повинні вміти:

- планувати навчальний процес з української літератури в старшій школі, визначати цілі та зміст навчання всього курсу, змістово-тематичних модулів, окремих уроків;

- організовувати навчальний процес з урахуванням психофізіологічних особливостей учнів старшої школи, мотивувати учнів до читання творів художньої літератури;

- планувати та організовувати навчальний процес на засадах екзистенційно-діалогічного підходу, з урахуванням ключових принципів навчання, застосовувати методи та технології навчання української літератури в школі;

- застосовувати соціологічний, архетипний та психологічний підходи до аналізу художнього твору, здійснювати філософсько-літературознавчий аналіз художнього твору;

- ефективно використовувати засоби навчання української літератури в старшій школі; користуватися підручником, а також добирати додатковий матеріал;

- організовувати роботу учнів, пов'язану з вивченням життєпису письменника та його індивідуального стилю, зі шкільним аналізом художнього твору, з вивченням теоретико-літературних понять;

- застосовувати різні форми організації навчання української літератури у старшій школі; уміти планувати, проводити та аналізувати уроки та позаурочні творчі заходи;

- організовувати роботу з розвитку креативного мовлення учнів старшої школи;

- контролювати та оцінювати знання, навички та вміння учнів з української літератури.

З огляду на зміст методичної компетентності майбутніх учителів української мови та на програмні вимоги провідним у формуванні методичної компетентності визначаємо метод проектів, який розуміємо, услід за Є.Полат, як певну сукупність навчально-пізнавальних прийомів, що дозволяють вирішити певну проблему під час самостійних дій з обов'язковою презентацією результатів (Polat 2004). Метод проектів орієнтований на розв'язання комп-

лексної проблеми, яка потребує опрацювання додаткових джерел інформації, інтегрування теоретичного та емпіричного матеріалу, а також презентацію власних здобутків.

У формуванні методичної компетентності метод проектів відіграє важливу роль, оскільки він передбачає наявність значущої в дослідницькому, творчому плані проблеми / завдання, що вимагає інтегрованого знання, дослідницького пошуку для її вирішення; практичну, теоретичну, пізнавальну значущість передбачуваних результатів (результати проектної діяльності у межах методичної компетентності майбутніх викладачів класичних мов є значущими в плані їх подальшого використання у викладацькій професійній діяльності майбутніх педагогів); самостійну (індивідуальна, парна, групова) діяльність студентів; структурування змістовної частини проекту; використання дослідницьких методів, які передбачають певну послідовність дій (визначення проблеми та завдань дослідження; висунення гіпотез їх вирішення; обговорення методів дослідження; збір, систематизація та аналіз отриманих даних; підведення підсумків, оформлення результатів, їх презентація; висновки, висунення нових проблем дослідження) (Polat 2004). Тож метод проектів орієнтований на формування готовності самостійно студентів вирішувати у майбутньому професійно важливі проблеми, пов'язані з викладанням української літератури.

У сучасній методиці використовують різні типи проектів – репродуктивні (переказ 1–2 джерел інформації), компіляційні (компіювання доповіді на основі кількох джерел), конструкторські (пошук, систематизація, синтез і аналіз інформації з певної професійної теми), творчі / креативні (вирішення нестандартних ситуацій, створення власних інтелектуальних продуктів). Серед названих видів вважаємо найбільш доцільним використовувати **творчі проекти**, адже навчальний методичний проект орієнтований не лише на «збір» та систематизацію теоретичних знань, а насамперед на розробку практичного продукту – навчального плану, комплексу завдань, орієнтованих на формування методичних знань та вмінь, тестових завдань, плану-конспекту уроку / позаурочного заходу. Усе це потребує творчого підходу від учасників проекту, креативності мислення, творчої презентації.

За тривалістю в часі проекти – короткострокові (1–2 тижні), за кількістю учасників –

індивідуальні та парні (3 особи), за місцем виконання – позааудиторні.

Відповідно до змісту методичної компетентності, програмних вимог, тематичного

планування лекційних, семінарських занять, самостійної роботи з методики навчання української літератури виділяємо 7 проектів.

Орієнтовне тематичне планування лекційних та практичних занять з методики навчання української літератури встаршій школі

№ п/п	Назва теми	Кількість годин		Самостійна робота
		Лекції	Семінари	
Змістовий модуль 1.				
1	Тема 1. Методика навчання української літератури в сучасній загальноосвітній профільній школі III ступеня як наука: об'єкт, предмет і структура. Концепція літературної освіти: мета, завдання, принципи та структура. Методика викладання української літератури як педагогічно-літературознавча прикладна наукова дисципліна, її парадигматика і систематизовані курси. Цілі та зміст навчання української літератури в загальноосвітній профільній школі III ступеня. Поняття профільної школи та законодавча база її функціонування. Типи профільних шкіл. Специфіка літературної освіти в різних типах профільних шкіл.	2		8
2	Підготовка та презентація практичних завдань-проектів. Цілі та зміст навчання української літератури у старшій профільній школі.		2	
3	Тема 2. Психофізіологічні особливості учнів старшої школи. Рання юність як етап літературного розвитку школярів. Мотиваційний компонент методичної системи навчання української літератури в старшій профільній школі. Зовнішні та внутрішні мотиви, мотиви досягнення та уникнення невдач в учнів старшої профільної школи III ступеня. Проблема підвищення мотивації до читання української літератури в учнів старшої профільної школи III ступеня.	2		8
4	Підготовка та презентація практичних завдань-проектів. Тема: Мотивація навчальної діяльності учнів старшої профільної школи на уроках української літератури.		2	
5	Тема 3. Поняття екзистенційно-діалогічного підходу до викладання української літератури у старшій школі: ключові категорії та основні принципи. Місце екзистенційно-діалогічного підходу у вітчизняному досвіді викладання української літератури. Рівні спілкування та їх практичне застосування в шкільному викладанні літератури. Принципи діалогізму та проблемності. Соціологічний, архетипний та психологічний підходи до аналізу художнього твору. Філософсько-літературознавчий аналіз художнього твору. Методи навчання української літератури.	2		
6	Тема 4. Засоби навчання української літератури в загальноосвітній профільній школі III ступеня. Підручник як основний засіб навчання. Принципи побудови та специфічні вимоги до підручників з української літератури.	2		28
7	Тема 5. Вивчення життєпису письменника та його індивідуального стилю. Шкільний аналіз художнього твору. Методика засвоєння теоретико-літературних понять у сучасній загальноосвітній профільній школі III ступеня.	2		
8	Тема: Засоби навчання української літератури учнів старшої профільної школи.		2	
Змістовий модуль 2				
9	Тема: Методика вивчення життєпису письменника та його індивідуального стилю. Вивчення теоретико-літературних понять.		2	
10	Тема: Методика аналізу художнього твору.		2	

Продовження табл.

11	Тема 6. Форми організації навчання у старшій профільній школі. Урок як основна форма організації навчання. Специфіка, структура, типологія уроків української літератури. Позаурочні творчі заходи (їх види, методика проведення у старшій профільній школі).	2		
12	Тема: Форми організації навчання української літератури в школі.		2	
13	Тема 7. Система роботи з розвитку креативного мовлення учнів старшої профільної школи.	2		8
14	Тема: Методика підготовки до написання творів.		2	
15	Тема 8. Контроль знань, навичок та вмінь учнів з української літератури.	2		8
	ВСЬОГО:	16	14	60

Тематика проектів, які готують студенти та інструкції до їх підготовки

Проект 1. Тема: Цілі та зміст навчання української літератури у старшій школі.

Інструкції:

1. Проаналізуйте 1–2 змістові блоки «Програми з української літератури».

2. Зробіть календарно-тематичне планування уроків (до поданих вище тем). Сформулюйте освітню, практичну, виховну та розвивальну мету до кожного уроку.

3. Обґрунтуйте, як Ви будете реалізовувати за допомогою аналізованого програмного матеріалу (творчості письменників, художніх творів, загальної характеристики літературного періоду), емоційно-ціннісну, літературознавчу, загальнокультурну та компаративну змістові лінії, передбачені навчальною програмою.

4. Поміркуйте: які можна внести корективи до цілей і змісту курсу української літератури (до 1–2 або більше тематичних блоків) у старшій школі III ступеня, розширивши освітній та практичний аспекти.

Проект №2. Тема: Мотивація навчальної діяльності учнів старшої школи на уроках української літератури.

Інструкції:

1. Підготувати до 1 літературного твору (повісті або роману) або до циклу літературних творів малих жанрів (які передбачені програмою 10–11 класів рівнів стандарту та профільного рівня) комплекс завдань, покликаних зацікавити учнів особистістю автора, літературними творами, а також стимулювати їх до прочитання твору (творів).

2. Підготувати до 1 літературного твору (повісті або роману) або до циклу літературних творів малих жанрів комплекс завдань (які

передбачені програмою 10–11 класів рівнів стандарту та профільного рівня), спрямованих на ознайомлення учнів з твором (творами), за умови, що вони їх не читали.

Проект №3. Тема: Засоби навчання української літератури учнів старшої профільної школи

Інструкції:

1. Проаналізуйте підручник з української літератури (*життєпис та творчість письменника; художні твори, літературні поняття*):

Рекомендовані підручники:

Пахаренко В. І. Українська література (профільний рівень) : підруч. для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти / В. І. Пахаренко. – К. : Грамота, 2018.

Борзенко О. І. Українська література (профільний рівень) : підруч. для 10 класу закл. заг. серед. освіти / О.І. Борзенко, О. В. Лобусова. – Харків : Вид-во «Ранок», 2018.

Авраменко О. Українська література (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. загальн. серед. освіти. / Олександр Авраменко, Василь Пахаренко. – К. : Грамота, 2018.

Коваленко Л. Т. Українська література. Рівень стандарту: підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти. / Л. Т. Коваленко, Н. І. Бернадська. – К. : УОВЦ «Оріон», 2018. – 288 с.

Семенюк Г.Ф. Українська література : 11 клас (рів. стандарту, академ. рівень) // Семенюк Г.Ф., Ткачук М.П., Слоньовська О.В. та ін. Київ, Освіта, 2011. – 416 с.

Мовчан р. В., Авраменко О. М., Пахаренко В. І. Українська література: Підручн. для 11 кл. загальноосвітн. навч. закл. (рівень стандарту, академічний рівень) / наук. ред. р. В. Мовчан. – К.: Грамота, 2011.-352 с.:іл.

1. Визначте відповідність змісту підручників програмним вимогам до навчання української літератури учнів старшої школи. Проаналізуйте, наскільки глибоко здатні розкрити аналізовані підручники емоційно-ціннісну, літературознавчу, загальнокультурну та компаративну змістові лінії.

2. Встановіть, як враховані основні принципи навчання української літератури учнів старшої школи.

3. Визначте, які методи навчання імплементують обрані підручники.

4. Проаналізуйте якість подачі та оформлення навчальних матеріалів, їх відповідність психо-фізіологічним особливостям учнів.

5. Встановіть, які підходи (соціологічний, архетипний чи психологічний) покладені в основу аналізу художніх творів.

6. Що, на вашу думку, потребує змін в аналізованих підручниках?

7. Розподіліть підручковий матеріал на уроки, враховуючи кількість, передбачену програмою.

II. Проаналізуйте хрестоматію з української літератури:

Українська література. 10 клас. Рівень стандарту. Академічний рівень. Хрестоматія / О.І.Борзенко. – Х.: Ранок, 2012. – 768 с.

1. Визначте, наскільки повно представлені в хрестоматії художні твори: чи відображено основний зміст, ідея, проблематика, стильові ознаки.

Пропоновані для аналізу твори:

Іван Нечуй-Левицький «Кайдашева сім'я»

Панас Мирний (П. Рудченко) «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»

Ольга Кобилянська «Земля»

Леся Українка (Лариса Косач) «Лісова пісня»

2. Встановіть, яких фрагментів твору, на вашу думку, бракує в хрестоматії, а яких можна було б уникнути. Подайте власний хрестоматійний варіант одного з творів. Обґрунтуйте його.

Проект №4. Тема: Методика вивчення життєпису письменника та його індивідуального стилю. Вивчення теоретико-літературних понять.

Інструкції:

1. Розробіть фрагмент уроку вивчення життєпису письменника та його індивідуального

стилю (будь-якого письменника, творчість якого вивчається в 10-11 класах).

– визначте основні біографічні віхи;

– визначте його внесок в історію української літератури;

– схарактеризуйте основні мотиви творчості письменника;

– визначте освітню, практичну, розвивальну, виховну цілі уроку, на якому Ви вивчатимете з учнями творчість письменника;

– на основі яких джерел ви будете вивчати творчість письменника? Яку літературу Ви запропонуєте прочитати учням?

– обґрунтуйте, як Ви будете реалізовувати на уроці вивчення життєпису письменника емоційно-ціннісну, літературознавчу, загальнокультурну та компаративну змістові лінії, передбачені навчальною програмою;

– визначте методичні прийоми, які Ви використаєте для мотивації учнів до вивчення творчості письменника;

– які методи, прийоми, засоби та форми організації навчання Ви оберете для вивчення творчості письменника?

– обґрунтуйте, як Ви будете вибудовувати урок вивчення творчості письменника на основі таких принципів: активності, науковості, доступності, зв'язку навчання з життям, свідомості й активності, наочності; історизму, естетизму, емоційності).

2. Розробіть фрагмент уроку вивчення **теоретико-літературних понять** (будь-якого поняття, яке вивчається в 10–11 класах). Наприклад: символізм, поліфонізм, тонічний вірш, авангард, футуризм тощо.

– дайте визначення літературного поняття;

– схарактеризуйте, у творчості яких письменників воно найбільш яскраво репрезентоване;

– визначте освітню, практичну, розвивальну, виховну цілі уроку, на якому Ви вивчатимете з учнями певне теоретико-літературне поняття;

– обґрунтуйте, як Ви будете реалізовувати на уроці вивчення теоретико-літературного поняття емоційно-ціннісну, літературознавчу, загальнокультурну та компаративну змістові лінії, передбачені навчальною програмою;

– як Ви інтегруєте вивчення теоретико-літературного поняття з творчістю письменника та аналізом художнього твору;

– визначте методичні прийоми, які Ви використаєте для мотивації учнів до вивчення теоретико-літературного поняття;

– які методи, прийоми, засоби та форми організації навчання Ви оберете для вивчення теоретико-літературного поняття?

– обґрунтуйте, як Ви будете вибудовувати урок вивчення теоретико-літературного поняття на основі таких принципів: активності, науковості, доступності, зв'язку навчання з життям, свідомості й активності, наочності; історизму, естетизму, емоційності).

Проект №5. Тема: Методика аналізу художнього твору.

Інструкції:

Розробіть фрагмент уроку аналізу художнього твору для учнів, які навчають за рівнем стандарту та за профільним рівнем.

1. Визначте місце аналізованого художнього твору в історії української літератури, його художній стиль та стильові особливості, тему, ідею, жанр, композицію (якщо доцільно), проблематику, віршовий розмір (для поетичного твору), лінгвостилістичні засоби (для поетичних творів обов'язково, для прозових – найбільш характерні для художнього стилю).

2. Запропонуйте учням джерела, які слід використовувати під час аналізу художнього твору.

3. Визначте освітню, практичну, розвивальну, виховну цілі уроку, на якому Ви вивчатимете з учнями цей твір (вважаємо, що кожен твір вивчається упродовж 1 уроку).

4. Обґрунтуйте, як Ви будете реалізовувати за допомогою аналізованого художнього твору емоційно-ціннісну, літературознавчу, загальнокультурну та компаративну змістові лінії, передбачені навчальною програмою.

5. Який тип уроку Ви оберете для вивчення аналізованого художнього твору. Обґрунтуйте Ваш вибір.

6. Обґрунтуйте, з позиції якого підходу Ви разом з учнями будете аналізувати твір (соціологічний, архетипний чи психологічний).

7. Які методичні прийоми Ви використаєте для мотивації учнів до читання та аналізу цього твору?

8. Які методи, прийоми та засоби навчання Ви оберете для вивчення художнього твору в класі?

9. Обґрунтуйте, як Ви будете вибудовувати урок аналізу художнього твору на основі таких принципів: активності, науковості, доступності, зв'язку навчання з життям, свідомості й активності, наочності; історизму, естетизму, емоційності).

10. Розробіть завдання (або 4–6 запитань) для самостійної домашньої роботи учнів.

11. Обґрунтуйте методичні прийоми, які Ви будете використовувати на уроці аналізу художнього твору (або під час організації самостійної домашньої роботи), враховуючи одну з умов:

– 1/3 учнів не прочитали художній твір, 1/3 студентів прочитали його за хрестоматією, 1/3 студентів прочитали повністю;

– 1/3 учнів мають високий рівень самостійності, 1/3 студентів мають середній рівень самостійності (іноді потребують допомоги вчителя), 1/3 мають низький рівень самостійності (потребують постійної допомоги вчителя);

– учні одного класу вивчають українську літературу за програмою рівня стандарту, а учні іншого класу – за програмою профільного рівня;

– 1/3 учнів мають високий рівень креативності, 1/3 студентів мають середній рівень креативності (іноді потребують допомоги вчителя), 1/3 мають низький рівень креативності (потребують постійної допомоги вчителя).

Проект №6. Тема: Форми організації навчання української літератури в школі.

Інструкції:

Завдання 1. Розробіть плани-конспекти уроків з української літератури до 1 змістового модуля:

– визначте тему уроку;

– сформулюйте освітню, практичну, виховну та розвивальну цілі;

– запропонуйте учням джерела, які слід використовувати під час навчання;

– визначте тип уроку, його структуру;

– визначте методичні прийоми, які Ви використаєте для мотивації учнів;

– визначте методи, прийоми, засоби, форми організації навчання, які ви використаєте на різних етапах уроку;

– дотримуйтеся принципів навчання на всіх етапах;

– розробіть завдання (або 4–6 запитань) для самостійної домашньої роботи учнів;

– застосуйте прийоми роботи, які орієнтовані на індивідуальні особливості учнів: наприклад,

– 1/3 учнів не прочитали художній твір, 1/3 студентів прочитали його за хрестоматією, 1/3 студентів прочитали повністю;

– 1/3 учнів мають високий рівень самостійності, 1/3 студентів мають середній рівень самостійності (іноді потребують допомоги вчителя), 1/3 мають низький рівень самостійності (потребують постійної допомоги вчителя);

– учні одного класу вивчають українську літературу за програмою рівня стандарту, а учні іншого класу – за програмою профільного рівня;

– 1/3 учнів мають високий рівень креативності, 1/3 студентів мають середній рівень креативності (іноді потребують допомоги вчителя), 1/3 мають низький рівень креативності (потребують постійної допомоги вчителя).

Орієнтуйтеся на такі типи уроків:

– урок вивчення нового матеріалу (життєпису та творчості письменника; художнього твору та теоретико-літературних понять; певного історико-літературного періоду);

– урок узагальнення й систематизації (творчості письменника; певного історико-літературного періоду);

– урок удосконалення знань, навичок та умінь (семінар з теми, присвяченої вивченню життєпису та творчості письменника; певного історико-літературного періоду; аналізу художнього твору та теоретико-літературних понять);

– комбінований урок (який охоплює вивчення нового матеріалу, удосконалення знань, навичок та умінь, узагальнення й систематизацію, контроль).

Завдання 2. Розробіть позаурочний творчий захід з української літератури (літературний вечір, екскурсію, театралізовану сценку, виставку творчості письменника, конкурс шанувальників книги, мандрівку сторінками дитинства / життя письменника, мандрівку літературними епохами, мандрівку в 2030 роки ХХ століття, тиждень української літератури (підготовка плану), ярмарку української книги).

Опишіть: процес організації, проведення та рефлексії творчого заходу.

Проект №7. Тема: Методика підготовки до написання творів

Інструкції:

Складіть комплекс вправ і завдань, орієнтованих на підготовку учнів до написання твору.

Жанр – есе.

Функціональний стиль: художній / публіцистичний / науковий (на вибір учителя).

Функціональний тип: розповідь, опис, роздум (обґрунтування, повне спростування, часткове спростування, полеміка).

(Приклади тем: Зображення негативних рис у селянській психології в повісті «Кайдашева сім'я». Пошук ідеалів і проблема вибору в романі «Хіба ревуть воли, як ясла повні?». Поетичне змалювання образу вічного революціонера в поезії «Гімн»).

Висновки. Отже, методична компетентність вчителя української літератури старшої школи охоплює систему методичних знань і умінь, здатності та готовності майбутнього фахівця проектувати, організовувати, контролювати, забезпечувати необхідними матеріалами процес навчання української літератури у старшій школі, мотивувати учнів до читання та аналізу української художньої літератури; здатність бути гнучким і креативним, готовим до вирішення найрізноманітніших професійних ситуацій, пов'язаних з навчанням української літератури учнів старшої школи. Для формування методичної компетентності розроблено 7 проектів, які відображають типові фахові ситуації в діяльності вчителів української літератури старшої школи.

Перспективою дослідження має стати розроблення шкали оцінювання та експериментальна перевірка ефективності авторської методики формування методичної компетентності майбутніх учителів української літератури старшої школи за допомогою розроблених проектів.

References

Navchal'na prohrama z dystsypliny (2018): *Metodyka navchannya ukrayins'koyi literatury u starshiy profil'niy shkoli* (Навчальна програма з дисципліни: Методика навчання української літератури у старшій профільній школі // Шовковий В.М. – К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2018. – 11 с.). Print.

Yevseyev A. B. (2011). *Kompetentnostnyy podkhod k professional'no-yazykovoy podgotovke menedzherov turizma v vuze* (Евсеев А. Б. Компетентностный подход к профессионально-языковой подготовке менеджеров туризма в вузе: автореферат дис. ... кандидата педагогических наук: 13.00.08 / Евсеев Андрей Борисо-

вич; [Место защиты: Моск. гос. ун-т культуры и искусств]. – 24 с.). Print.

Ibragimova L. A., *Kompetentnostnyy podkhod: metodologicheskaya osnova sovremennogo obrazovaniya (Competence approach the methodological basis of modern education)* / Ibragimova L. A., Petrova G. A., Trofimenko M. P. // *Vestnik NVGU. 2010. №1*. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/kompetentnostnyy-podkhod-metodologicheskaya-osnova-sovremennogo-obrazovaniya> (data obrashcheniya: 28.01.2018).

Semenoh O.M. (2005). *Profesiyna pidhotovka maybutnikh uchyteliv ukrayins'koyi movy u literatury: monohrafiya* (Семенов О.М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури : монографія / Олена Миколаївна Семенов. – Суми : ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2005. – 404 с.). Print.

Sydorenko V.V. (2010). Model' profesiynoyi kompetentnosti vchytelya ukrayins'koyi movy u literatury v konteksti Vprovadzhennya kompetentnisnogo pidkhodu (Сидоренко В.В. Модель професійної компетентності вчителя української мови і літератури в контексті впровадження компетентнісного підходу / В.В. Сидоренко // *Наукова скарбниця освіти Донецчини : науково-методичний журнал*. – Донецьк. – 2010. – No 2. – С. 11-17.). Print.

Simonenko L. YU. (2013). Metodichna kompetentnist' yak skladnyk profesiynoyi kompetentnosti vchytelya ukrayins'koyi movy (Сімоненко Л. Ю. Методична компетентність як складник професійної компетентності вчителя української мови [Електронний ресурс] / Л. Ю. Сімоненко // *Науковий вісник Донбасу*. – 2013. – No2. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2013_2_28.pdf.) Print.

Studenikina V. (2010). Linhvodidaktichna kompetentnist' uchyteliv ukrayins'koyi movy v strukturі metodichnoyi (Студенікіна В. Лінгводидактична компетентність учителів української мови в структурі методичної [Електронний ресурс] /Студенікіна В. // *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. – No 22 (209). – Ч. I. – 2010. – С. 85–90. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlush/Ped/2010_22_1/12.pdf.) Print.

Tumasheva O. V. (2009). Pro metodichnoyi kompetentnosti vchytelya (Тумашева О. В. О методической компетентности учителя // *Вестник КГПУ им. В.П. Астафьева*. 2009. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-metodicheskoy-kompetentnosti-uchytelya> (дата обращения: 15.02.2019).). Print.

Cherchata L. (2015). Metodichna kompetentnist' maybutn'oho vchytelya-filoloha: aspekty formuvannya (Черчата Л. Методична компетентність майбутнього вчителя-філолога: аспекти формування // *Витоки педагогічної майстерності*. 2015. Випуск 16. – С.292-299.). Print.

Shovkovyy V. (2018). Formuvannya v maybutnikh vykladachiv Klasychnyy mov metodichnoyi kompetentnosti metodom proektiv (Шовковий В. Формування в майбутніх викладачів класичних мов методичної компетентності методом проєктів // *Ars linguodidacticae*. – №2 (2018). – С. 29-38.). Print.

Polat Ye. (2004). Metod proyektov: tipologiya i struktura (Полат Е. Метод проектов: типология и структура // *Лучшие страницы педагогической прессы*. – №1. – С. 9-17). Print.

DEVELOPING PEDAGOGICAL COMPETENCE IN PROSPECTIVE TEACHERS OF UKRAINIAN LITERATURE: PROJECT METHODOLOGY

Vyacheslav Shovkovyy

Department for Teaching Methodology of Ukrainian and Foreign Languages and Literatures, Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Abstract.

Background.

The professional activity of a high school teacher of Ukrainian Literature requires a wide range of knowledge, skills and personal qualities including flexibility, creativity, getting adjusted to learning conditions, the ability to select an appropriate teaching methodology or assessment technique as well as the skills of compiling syllabi, educational materials, textbooks, etc. All these skills and qualities are components of pedagogical competence which is the key to professional training of prospective teachers of Ukrainian Literature. Developing the above-mentioned competence requires specific training so that it fully reflects real conditions of teaching activity. Therefore, to develop pedagogical competence, the author suggests making use of project methodology with the focus on simulating real professional activities of a teacher.

Purpose.

The purpose of the article is to define the concept of pedagogical competence of a prospective teacher of Ukrainian Literature, substantiate its building through project methodology as well as to develop criteria to assess the acquisition level of the competence under discussion.

Results. Competence approach is a key strategy to training prospective high school teachers of Ukrainian literature. In the framework of this approach the pedagogical competence is viewed as a system of knowledge and skills, abilities and readiness of a prospective teacher to design and organize the process of teaching Ukrainian Literature in high school, develop necessary materials and motivate students to read and analyse Ukrainian fiction, be flexible and creative when addressing a variety of professional challenges related to teaching Ukrainian literature to high school students. Given the content of this competence, the author insists on project methodology underlying the process of building pedagogical competence. Consequently, 7 short-term creative projects were developed to be carried out in pairs or groups. They simulate typical professional situations faced by a teacher of Ukrainian Literature in the classroom: Designing a syllabus for the course, lesson planning, enhancing motivation for learning in high school students, designing tasks to arouse interest of students in the personality and literary works of writers; analysing textbooks and teaching materials; developing tasks aimed at teaching essay-writing.

Discussion. In further research, we think it necessary to experimentally verify the effectiveness of the developed projects for building pedagogical competence of prospective teachers of Ukrainian Literature as well as to model the teaching process based on experimental data

Key words: methodology of teaching Ukrainian literature, pedagogical competence, method of projects, high school.

Vitae:

Vyacheslav Shovkovy, Ph.D. Professor, Head of the Department of Methodology of Teaching Ukrainian and Foreign Languages and Literatures, Institute of Philology of the Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv, Ukraine. Scientific interests: Methods of teaching classical and modern languages,

Correspondence: schovk@bigmir.net

СВІТЛАНА ГРИЦЕНКО (м. Київ)

УДК 811.161

ORCID: 0000-0002-2587-7525

ЗАСТОСУВАННЯ ЛЕКСИКОЦЕНТРИЧНОГО ПІДХОДУ ДО АНАЛІЗУ ДИНАМІКИ УКРАЇНСЬКОГО ЛЕКСИКОНУ У ФОРМУВАННІ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

У статті проведено аналіз лексики українських писемних пам'яток різних часових зрізів, XVI–XVII ст. зокрема, який сприятиме розвитку фахової компетентності студентів. Розбудова лексику відбувається різними шляхами; їх характеристики не відповідають загальним моделям, оскільки навіть у межах окресленого напрямку не враховуються прояви різноманітних факторів появи нових слів. На жаль, ці характеристики у навчальному процесі не засвоюються студентами у повній мірі. Тому авторка доводить важливість пізнання динаміки лексику мови визначеного часового проміжку, а відтак і усвідомлення цього процесу студентами. У статті визначено дидактичні цілі опанування динаміки української лексику в діахронії, розширення емпіричної бази університетського навчання філологів, залучення такого нового матеріалу, який не був використаний попередніми дослідниками.

Ключові слова: дидактичні цілі аналізу динаміки українського лексику, номінативний ресурс мови, лексикоцентричний підхід, формування фахової компетентності студентів-філологів.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Потужним чинником розвитку номінативного ресурсу будь-якої мови, української зокрема, є деривація. Традиційно в українському мовознавстві деривацію відповідних часових проміжків історії мови розглядають із позиції використання словотвірних ресурсів, типових моделей словотворення, співвідношення активності їх застосування, а лексикологічний аспект – формування засобів номінації – залишається на другому плані.

Тим часом, в сфері лінгводидактики сформувалася когорта прихильників зміни акцентів у формуванні фахової компетентності філологів в університетах (Семенов, Дейниченко, 2014). Вони переконані, що саме шляхи формування українського лексику повинні стати предметом опанування історії української мови для студентів філологічних спеціальностей.

Опис словотворення з орієнтацією на окремі афікси інформативно збагатив сучасних лінгвістів щодо шляхів формування україн-